

A tanulmánykötet felvet még egy igen általános tartalmi-módszertani kérdést. Nevezetesen a szaktudományok mai nagymérvű differenciálódásának és a teljességre törekvés viszonyának kérdését. Tagadhatatlan tény, hogy napjainkban ez a teljességre törekvés fokozatosan háttérbe szorult nemcsak a szaktudományok területén, hanem még az egyébként

természetéből eredően a teljesség megragadására hivatott filozófiában is. Gyurkó László a megoldás lehetőségeit kutatja, kísérletezik; s ezért e tekintetben, legalábbis hazai vonatkozásban, felsorolt hibái ellenére is úttörőnek kell tekintenünk. (Szépirodalmi Könyvkiadó, 1965.)

SUKI BÉLA

HARLEKIN ÉS SZERELMESE

BERTHA BULCSU MÁSODIK KÖTETE

Nem a commedia dell'arték Arlecchinójára, hanem Picasso Harlekinjére utal Bertha Bulcsu kötetének címe, mintegy jelezve — Lantos Ferencnek a védőborítón látható stilszerű rajza segítségével is —, hogy modern történetek gyűjteményét kapja kézbe az olvasó. Ez a modernség azonban — akár a modernizmus általában, sőt néha fokozottan — igen problematikus. Az egész kötetben egy eléggé szembetűnő kettősség vonul végig, és ez a valóban korszerű elbeszélsmód, illetve a tematika korántsem modern, csupán annak tűnő mivoltából, a téma és feldolgozás egymásnak ellentmondó jellegéből adódik. Mindez nagyon kérdésessé teszi Bertha Bulcsu legújabb írásainak értékét.

Egyik kritikusa — két évvel korábban megjelent első kötetét is figyelembe véve — joggal állapította meg, hogy témaválasztásában nem tapad az életnek csupán egyik vagy másik területéhez, hanem nagyon sok és nagyon különféle szituációt, emberi megnyilvánulást lát feldolgozásra érdemesnek. Tárgyválasztásának excentrikus jellege valóban szembetűnő. Hóviharral küzdő vasutasok, bajba jutott rakodómunkások és fuvarosok, könnyebb munkahelyre menekült emberek, vidéki bérelszámolók, nyaraló bakfisok és szerelmeseik, különcködő vidéki színészek, szigorú szerkesztőségi munkatársak, tragikus sorsú orvhalászok, szögletes mozdulató és lelkivilágú kamaszok, örületbe sodródó emberek egyaránt találhatóak eddig megjelent írásaiban. Ez a skála eléggé széles, de legalább annyira különös is. És az extrémebb helyzetek, a különcnek számító alakok nagyrészt a második kötetbe szorultak. Jól mutatja ezt a hasonló témák más-más végkifejletű feldolgozása. Az első kötet csodakapusa, az egy időre talajt vesztett és minden pozitív cselekvéstől elidegenedett Geng végül mégis kilábol letargiájából (*Novella a ködről*); a második kötet különös múltú hajóácsa, a

műhelyét elvesztett Nyuszt megőrül (*Forró szél jött*). Az első kötet öregembere hosszas töprengés után mégis elindul régóta idegennek érzett fiához (*Éregember és a tél*); a második kötet szociális otthonból kiszökő öregének már csak a mások játszó gyerekeiben való gyönyörködés öröme marad (*A hóember arca*). Az első kötetbeli kamasz a sebezhetetlenség hitével éli túl a háború alatt egy repülőgép támadását és könnyű sebesüléssel a várost elpusztító szőnyegbombázást (*A halakat nem lehet kipusztítani*); a második kötetben a hasonló korú fiú életének véget vet egy folyó mélyén rejlő akna (*Szomjan haltak a szilvafák*). Az első kötet hőseit csak megérinti a halál szele (*A fehér nézésű ember, Hőség*), a második kötetbelieket többnyire váratlanul elsodorja (*A rend fokozatai, Változatok egy témára*). Itt már húsz év múlva is ől a háború, pusztít az emléke és a híre is (*Változatok egy témára, Nyugtalan Európa*). És ezen kívül egy féllábú vasutas rémhíreket terjeszt; egy önáltatásra is hajlamos szélhámós éveken keresztül mint újdonsült matróz mutatkozik be; egy Balatonnál nyaraló porcelánfestő ellenségesnek képzelte hajók elől menekül; egy önmagát Picassónak képzelő örült festő indiánokat rajzol az utca gyalogjárójára stb. Íme egy kis ízelítő a *Harlekin és szerelmese* tematikájából.

Természetesen igazságtalanság lenne csak erről szólni. Vannak a kötetben más jellegű novellák is. Szerepel a reakciós katonatiszti családdal legalább erkölcsi síkon szakítani merő fiatal lány (*Az Óthey lány*), a börtönből szabadult és züllöttségéből felocsúdó bányász (*Háromszögletű labda*), a munkában szinte az összecsuklásig helytálló vasutas (*Hóvihar és szomorúság*), a rászédett és jobb életre vágyó presszósónő (*A fűtőház messze van*), sőt a hasznosság tudatában elégedetten mosolygó penicillingomba sem hiányzik (*Boldog Penicillin*). Így te-

hát az optimizmus is jelen van, a főszerep mégis a pesszimizmusé. Ez témában, arányban, hangsúlyban egyaránt kifejeződik. A kötet első ciklusa a „Szép és szomorú élet” címet kapta; a gyűjtemény egésze aligha kaphatta volna ezt. Az élet szépségeiből jóformán csak annyit villant fel, amennyi szomorúság érzékeltetéséhez elengedhetetlenül szükséges, vagyis amennyit a kontraszttechnika feltétlenül megkíván.

Azonban a szépséget és a melegséget is többnyire a különös témák hordozzák. Ha esetleg a természetesebb szituációkból spontán módon törhetne elő az életöröm és az üdeség — így főleg a Harlekin-ciklus esetében —, akkor a cselekmény bonyolításával borít rá árnyékot vagy juttatja más végkiengeshez az író. A rendkívüliség egyeduralma tehát mindenképpen egyoldalúvá formálja a kötetet, annak világképét. Ezen a ponton Bertha Bulcsu írásművészete feltétlenül egyezést mutat a modernizmus negatívumaival, egyoldalúságai lényegileg azonosíthatók annak káros kinövésével. És amennyiben érdekessé válni elsősorban a kuriózumok révén tud, modernségét csak a pejoratív hangulatú *modernkedés* szóval jelölhetjük.

A kötet igazi modernségét, szinte példaadó korszerűségét Bertha írásainak atmoszférateremtő ereje és tömörségében is rendkívül kifejező, pasztikus stílusa jelenti. Néhány vonással tájat fest — legtöbbször hangulatos balatoni tájakat, egy-két utalással jellemet rajzol —, kisebb-nagyobb torzulású jellemeket. Hangulatteremtő ereje nyomán lesz az apró történetből néha nagy novella (*Az Öthey lány*) és csak ritkán gyenge írás (*A fehér csend, néhány miniatűr*). Elbeszéléseinek általában alig van „külső” története, vizuális síkra vetíthető cselekménye; gondolatok ritmusa, érzelmek váltakozása rajzolja ki a történesek vo-

nalát. Ezzel függ össze a belső monológ gyakorisága. Egyik-másik rövidebb írás éppenséggel az író belső monológja. Nem egyéni lelemény ez, de sikeres alkalmazása az újabb próza pozitív formai vívmányainak. Néha a mester is felismerhető, így a *Nyugtalan Európá*-ban elég világosan Kaffka.

A modern próza formai-technikai elemei közül a többi sem hányzik: megtalálható a több síkra bontott idő, a szempontváltás stb. A problematikus mindössze az, hogy néha igen különös mondanivaló szolgálatában funkcionálnak. Inkább a torzulások felkutatói, és sokkal kevésbé az emberi lények, az emberi teljesség megközelítésének eszközei. Ezért nem lehet őket hiánytalan örömmel üdvözölni.

Augustinusról szóló esszéjében Babits azt fejtegeti, hogy a patrisztika e nagy gondolkodójának felfogása szerint a rossz nem külön tulajdonság vagy hatók, csupán a jó hiánya. Ilyesféle Bertha Bulcsu írásainak humanizmusa is. Hőseinek jósága és belső szépsége mindössze csak annyi, hogy vágnak a jóra és a szépre, az igazi emberségre. Ennyivel azonban egy igazi polgári humanista sem érheti be. Még kevésbé egy önmagát modernnek tartó író. Művészete nem fejezhet ki csak hiányérzetet és torzulást, elismerést érdemlő formai eredményeit nem jellemezheti a legkisebb mértékű üresjárat sem. Mert az már viszonylagos funkcionélküliségnek számít, ha a formai komponensek nem a leghaladóbb, valóban legmodernebb mondanivalók tartói és emelői. A modern prózaírás Bertha Bulcsu által alkalmazott eszközeinek van akkora teherbírása, hogy az emberi teljesség gondolatának és a szocialista humanizmus morális súlyának terhe alatt sem roppan össze. (*Magvető Könyvkiadó, 1964.*)

KAPOSI MÁRTON

HATÁRTALAN ÉLET

SIPKAY BARNA ÚJ REGÉNYE

„Tárgya: két ember, két család — tehát sok ember, hazánkfia életútja a harmincas évektől napjainkig. Hangvétele komoly — talán komor is —, bár én szeretem az embert, s bukása mindig fáj” — vallja új regényéről az író.

Két ember — Ispán, a kovácslakatos és Kézi mérnökfelügyelő — szenvedélyes, egymás elleni harcáról szól ez a gazdag meseszövésszerű, mély gondolatokat nyújtó és ébresztő könyv.

Ispán a forradalom Oroszországát megjárt, egy új világot megismerő ember, anarchista motivációjú küzdelmet folytat a már látottért, a megálmódottért. Ez az elkeseredett, de meddő küzdelem mondatja ki vele a felismerést: „Az ember tehetetlen. Egymaga annyi, mint egyetlen fog a fésűben.”

Véletlen és szükségszerű, tudatlan és akaratlagos szálak, események kapcsolják sorsát Kézihez, aki a kispolgári élet